

MEKANISM OCH MATERIALISM

Rationalismens första produkt av det så kallade ”vetenskapliga” slaget var den cartesianska mekanismen. Materialismen skulle komma först senare, emedan, som vi annorstädes förklarat, ordet och företeelsen egentligen härrör först från 1700-talet. Vilka avsikter Descartes själv än hade (och i själva verket har man kunnat hämta ideer från honom, varvid man drivit dem till deras yttersta logiska konsekvenser, teorier som är sinsemellan mycket motsägelsefulla), finns icke desto mindre ett direkt samband mellan den ena och den andra. På tal härom är det inte gagnlöst att påminna om att om man kan såsom mekanistiska beteckna de forntida atomistiska uppfattningarna, såsom de förelåg hos Demokritos och i synnerhet Epikuros, som nog i antiken i detta var de enda ”föregångarna”, som de moderna kan med visst fog åberopa sig på, är det felaktigt att vilja betrakta deras lära som en första form av materialism, ty denna innefattar framför allt de moderna fysikernas begrepp om ”materia”, ett begrepp som vid denna tid långt ifrån hade uppstått. Sanningen är den att materialismen representerar endast den ena av de båda halvorna av den cartesianska dualismen, den nämligen varpå upphovsmannen hade tillämpat den mekanistiska uppfattningen. Alltifrån den tiden räckte det att strunta i eller förneka den andra halvan eller, vilket kommer på ett ut, att sträva efter att reducera hela verkligheten till denna för att helt naturligt komma fram till materialismen.

Leibnitz har emot Descartes och hans lärjungar mycket bra visat det otillräckliga i en mekanistisk fysisk, som genom själva sin natur inte kan redogöra för annat än tingens yttre sken och är oförmögen att förklara något som helst av deras verkliga väsen. Man skulle kunna säga att mekanismen sålunda har uteslutande ett ”representationsvärde” och ingalunda något förklaringsvärde. Och är i själva verket icke just detta fallet med hela den moderna vetenskapen? Så förhåller det sig till och med i ett så enkelt exempel som rörelsens. Rörelsen är dock det som man vanligen betraktar såsom i högsta grad möjligt att förklara mekaniskt. Leibnitz säger att en dylik förklaring gäller endast i den mån man i rörelsen ser endast en lägesförändring och att i detta avseende, när två kroppar ändrar läge sinsemellan, det inte gör någon skillnad, om man säger att den första kroppen rör sig i förhållande till den andra eller den andra i förhållande till den första, eftersom det i detta råder en fullkomlig ömsesidighet. Men något helt annat gäller, så snart man tar rörelsens orsak i betraktande, och om denna orsak befinner sig i en av de två kropparna, är det den ensam, som skall sägas röra sig, medan den andra blott spelar en rent passiv roll i den förändring som uppstår. Men detta är något som helt och hållet undgår betraktelser av mekanistiskt och kvantitativt slag. Därmed inskränks mekanismen i det hela taget till att lämna en enkel beskrivning av rörelsen sådan den är i sitt yttre sken, och den är oförmögen att fatta dess orsak, således att uttrycka denna väsentliga eller kvalitativa aspekt av rörelsen som ensam kan ge en verklig förklaring. Med ännu starkare skäl kan sägas att det förhåller sig likadant med allt annat som är av en mer sammansatt karaktär och hos vilket kvaliteten härskar över kvantiteten. En så funtad vetenskap kan därför i sanning inte ha något verkligt kunskapsvärde ens vad avser det relativa och begränsade område vari den är instängd.

Det är likväl en så notoriskt otillräcklig uppfattning, som Descartes velat tillämpa på alla den kroppsliga världens fenomen just därigenom att han inskränkte kropparnas hela natur till utsträckning och för övrigt betraktade denna endast från en rent kvantitativ synpunkt. Och alldeles som de nyare mekanisterna och materialisterna gjorde redan han i detta hänseende ingen skillnad mellan de så kallade oorganiska kropparna och de levande varelserna. Vi säger ”levande varelser” och inte enbart organiska kroppar, då ju själva varelsen här i själva verket reducerats till kropp på grund av den alltför berömda cartesianska teorin om ”djuren såsom maskiner”, vilket nog är en av de mest häpnadsväckande absurditeter som systemandan någonsin frambragt. Det är först när han skall till att förklara den mänskliga varelsen, som

Descartes i sin fysik tror sig tvungen att närmare ange att det han menar är endast "människans kropp". Men vad är egentligen detta förbehåll värt, då ju enligt hypotesen allt som sker i kroppen vore exakt detsamma, om "anden" vore frånvarande? Just på grund av dualismen är ju människan liksom skuren i två delar, som inte längre kan återförenas och inte kan bilda en verklig sammansättning, eftersom de såsom föregivet absolut heterogena inte kan komma i förbindelse genom något annat medel, så att varje verklig påverkan av den ena på den andra just därigenom är omöjliggjord. Dessutom har man trots sig kunna mekaniskt förklara alla de fenomen som försiggår hos djuren, däribland de yttringar som är av den tydligaste psykiska beskaffenhet. Man kan därför fråga sig varför det inte skulle vara detsamma hos människan och om det inte är tillåtet att strunta i den andra sidan av dualismen, då den icke kan lämna något bidrag till tingens förklaring. Därifrån till att betrakta den såsom en onödigt komplikation och att faktiskt behandla den såsom obefintlig, sedan helt enkelt förneka den, är det inte särskilt långt, allra minst för de människor som har hela sin uppmärksamhet ständigt riktad mot det sinnliga området, såsom är fallet med de moderna västerlänningarna. Det är sålunda som Descartes' mekanistiska fysik oundvikligen måste bereda vägen för materialismen.

Reduktionen till det kvantitativa var redan teoretiskt utförd för allt som egentligen tillhör till den kroppsliga ordningen, i den bemärkelsen att den cartesianska fysikens själva beskaffenhet möjliggjorde denna reduktion. Det återstod då intet mer än att utsträcka denna uppfattning till hela verkligheten sådan man förstod den, en verklighet för övrigt som i kraft av rationalismens postulat var inskränkt till den individuella tillvaron enbart. Utgående från dualismen måste denna reduktion nödvändigtvis framstå såsom en "andens" reduktion till "materien", en reduktion som består i att man till materien förlägger uteslutande allt det som Descartes hade lagt i den ena eller andra av dessa båda termer för att också kunna hänföra allt till kvantiteten. Efter att nästan ha förvisat tingens essentiella sida till fantasins värld, var nog detta att fullständigt avskaffa den för att inte längre vilja betrakta och medge någon annan än deras substantiella sida, eftersom dessa två sidor motsvaras av respektive "anden" och "materien", även om de sanningen att säga erbjuder endast en mycket förminskad och förvanskad bild av dem. Descartes hade på det kvantitativa området lagt in halva världen sådan han uppfattade den, därtill säkerligen den i hans ögon viktigaste halvan, ty djupast i sitt tänkande och oavsett vad skenet ger vid handen ville han framför allt vara fysiker. Materialismen gjorde i sin tur anspråk på att lägga in hela världen däri. Den kunde då icke annat göra än att sträva efter att verkligen genomföra denna reduktion med hjälp av teorier som var allt bättre lämpade för detta ändamål. Det var denna uppgift, som hela den moderna vetenskapen skulle ägna sig åt, även då den inte öppet förklarade sig materialistisk.

Förutom den uttalade och formella materialismen finns verkligen också något, som man kan kalla en faktisk materialism, vars inflytande når mycket längre, eftersom många människor, som ingalunda tror sig vara materialister, likväl praktiskt uppför sig som sådana i alla omständigheter. Mellan dessa båda materialismer råder ett förhållande, som i det hela taget är ganska likt det som råder, såsom vi sade ovan, mellan den filosofiska rationalismen och den vulgära rationalismen, utom däri att den enkle faktiske materialisten i allmänhet inte gör anspråk på denna egenskap och ofta rent av skulle protestera, om man tillade honom den, medan den vulgära rationalisten, om han också vore den om all filosofi mest okunniga människa, tvärtom ivrigast utropar sig som sådan, samtidigt som han stolt smyckar sig med den snarast ironiska titeln "fritänkare", då han ju i verkligheten endast är slav under alla de i hans tid härskande fördomarna. Vare därmed hur som helst: på samma sätt som den vulgära rationalismen är produkten av den filosofiska rationalismens spridning i den "breda allmänheten", med allt som med nödvändighet följer av att den "anpassats efter allas uppfattningsförmåga", är också materialismen i egentlig mening utgångspunkten för den faktiska materialismen, i den meningen att den möjliggjort detta allmänna sinnestillstånd och verkligen bidragit till

dess bildande. Men naturligtvis förklaras det hela alltid i sista hand genom utvecklingen av samma tendenser, som utgör själva grunden till den moderna andan. Det säger sig självt att en lärd i den verkliga betydelsen av ordet ”lärd”, även om han inte bekänner sig till materialismen, påverkas desto starkare av den som hela hans särskilda utbildning har varit styrd i denna riktning. Även om, såsom ibland sker, denne lärde tror sig vara icke helt berövad ”religiös anda”, finner han medlet till att så fullständigt skilja sin religion från sin vetenskapliga verksamhet att hans verk icke i någon del kan särskiljas från den mest övertygade materialists verk. Det är så den förre kommer att spela sin roll lika bra som den senare i det ”fortskridande” byggandet av den mest exklusivt kvantitativa och den i grov mening mest materiella vetenskap som tänkas kan. Och det är så den antitraditionella aktionen lyckas till sin fördel utnyttja också dem som tvärtom logiskt borde vara dess motståndare, om den moderna mentalitetens avvikelser icke hade format varelser, som är fulla av motsägelser och även oförmögna att märka dessa. I detta kommer återigen tendensen till enhetlighet till genomförande, då ju alla människor kommer därefter att de i praktiken tänker och handlar på samma sätt och att det, vari de alltjämt trots allt är varandra olika, inte längre har annat än ett minimum av verkligt inflytande och inte kommer till yttre uttryck i något verkligt. Det är sålunda, i en sådan värld och förutom mycket sällsynta undantag, en människa som kallar sig kristen ej underlåter att faktiskt uppföra sig så som om det inte funnes någon verklighet bortom den blotta kroppsliga tillvaron och en präst, som idkar ”vetenskap”, inte märkbart skiljer sig från en materialistisk akademiker. När man kommit därefter, kan det sedan gå mycket längre, innan den lägsta punkten i ”nedgången” slutligen nås?

Ovanstående text utgör kapitel XIV av René Guénons bok *Kvantitetens herravälde och tidens tecken*. Boken är en översättning från franskan av Lars Adelskog. Originalens titel är *Le Règne de la Quantité et les Signes des Temps*. Svenska översättningen © Lars Adelskog 2013. Eftertryck eller annan återpublicering, helt eller delvis, såsom elektronisk text på internet eller på annat sätt, förbjudes.